
Entrevista

SEBASTIÀ FERRANDO I MORT

El Sebastià Ferrando, més conegut per "Garibaldi", va néixer el 10 de març de 1902 als molins de Terrés, concretament al molí de més amunt, prop del Mas de Forès. Fill de Ramon de Tortosa i d'Antònia de la Juncosa de les Garrigues, foren quatre germans i dues germanes. Està casat i té dues filles. Per part de pare és de la família dels "Garibaldi", de gran

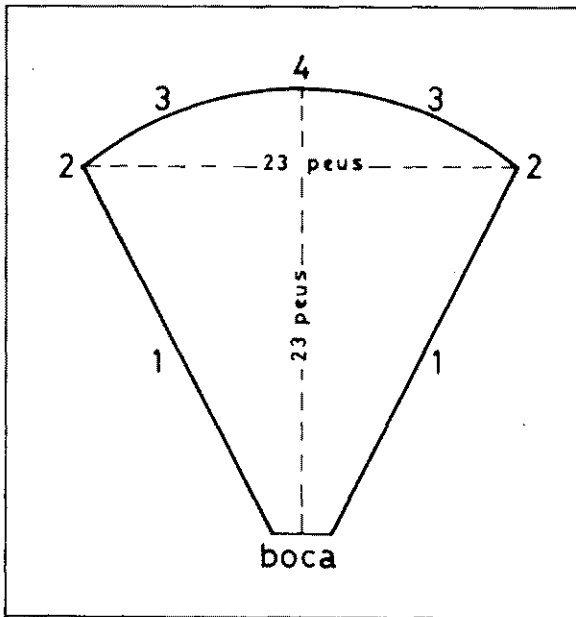
tradició carbonera. Ell mateix treballà de carboner a la seva joventut fins que no es dedicà a pagès. Hem començat per preguntar-li com es fa una carbonera:

— Es comença per preparar la llenya: s'arrenquen els arbres o es tallen segons el tractat amb el propietari; es fan a troços segons la mida necessària... La llenya és millor que sigui sumaia, ni seca ni verda, perquè d'aquesta manera s'aconsegueix millor carbó. Una vegada tens la llenya al redor de la plaça, que prèviament has preparat, es comença a empilar-la començant per una estesa tocar a tocar, tota la sola, de troncs mitjans. Seguidament les soques, els troncs grossos i, de cada vegada, més petits fins al coronament. Una vegada feta aquesta operació, es col·loca l'emalum; o sigui, rames d'alzina, pi o, simplement, fenàs que prèviament ha estat planxat (apilat amb pes al damunt) col·locant-se a continuació la terra que no tingui pedres i com més fina millor. Després es fan els màrgens de pedra a les vores, però en lloc de rebles s'hi posa terra ben atapeïda.

Abans s'han fet les *espiatlleres*, el nombre de les quals depèn de la grandària de la carbonera. Una vegada fetes aquestes operacions sols resta calar-hi foc.

— *La carbonera, quina forma té?*

— Nosaltres empràvem la que se'n diu *de manxa*, per la seva forma, i també la *tortosina*, que és la que us he descrit. Hi ha un altre sistema, emprat pels valencians i, últimament, alguns dels país, que són en forma rodona. Aquestes no tenen *espiatlleres* i s'hi van fent forats per on surt el fum, començant per dalt. El nostre germà gran, que féu de carboner tota la vida, en muntà algunes.

- 1 Espiralls
- 2 Cantoneres
- 3 Mitjanes
- 4 Principal

ESQUEMA D'UNA CARBONERA

— *Com es cuida una carbonera?*

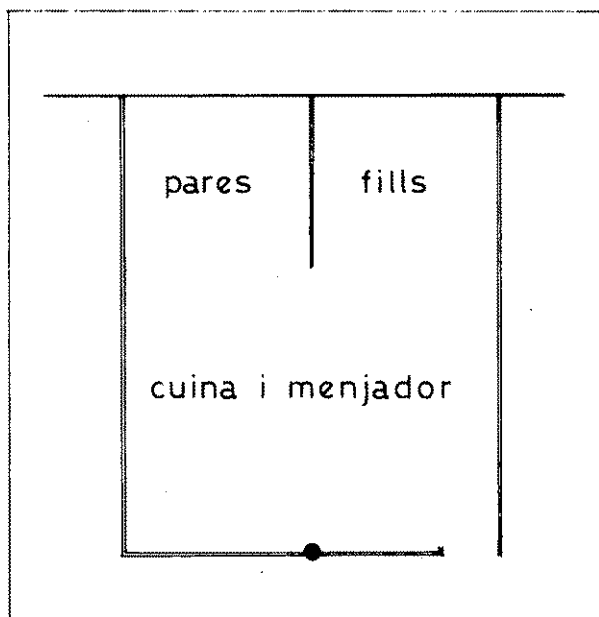
— Una vegada s'ha encès, que es fa per la part estreta de la boca, a través de les *espiatlleres* es fa anar el foc on creu convenient el carboner. Primer arriba als espiralls, després a les cantoneres, a les mitjanes i, finalment, a la principal. A mesura que el foc arriba a cadascuna d'elles, deu tapar-se. El carboner deu tenir cura que no es foredi la carbonera, perquè es faria cendres. També ha d'anar apretant la terra allà on veu que és cuita. Al cap de dos o tres dies d'ofegada, es rescaldarà; o sigui, es treu el carbó de prop de la boca i, amb ganxos fets d'alzina o altre arbre fort, es remou tota la resta d'embaum i terra. Aleshores la terra cau entre el carbó i ajuda molt a apagar-lo. Passats un parell de dies més, es treu el carbó, apagant amb aigua el que surt encès; es reparteix per la plaça deixant uns espais entre cada rotlle pel perill d'incendi i, després d'uns dies, es posa en sarrions i es ven.

– La llenya millor per al carbó, quina és?
– Les d'aladern, alzina, boix, roure... El més meixant és el pi. Com més temps es fa carbó en una mateixa plaça, millor surt.

– Quant de carbó pot sortir d'una carbonera?
– Nosaltres en fèiem des de 50 a 150 quintars de pes català (1) i en un sarrió s'hi posaven sis arroves (2).

– Els carboners acostumaven a fer unes barraques molt ben fetes. Heu viscut vós en alguna d'elles? com es feien?

– Naturalment, el carboner sempre es fa una barraca al voltant del seu lloc de treball; per fer-la és molt senzill. En un marge o una pedra grossa s'hi recolza una biga que va a parar a una altra clavada a terra i per dalt en forma de forca. Després es col·loquen barres que des de terra van a parar a la biga central i s'hi posa embalum com a les carboneres. Al damunt de tot s'hi posa terra i ja pot ploure i nevar.

PLANTA D'UNA BARRACA DE CARBONERS

– La vostra mare vivia a la barraca?

– Quan érem petits sí, però ella no hi visqué molt. Però sí que hi ha dones que hi viuen des que es casen fins que es moren (avui són poques). Aleshores es fa una barraca ben gran. Al davant, a un costat, hi ha la porta. A l'altra part la cuina i al fons el dormidor, separant el matrimoni dels petits per mitjà d'una borrassa o cortina de roba que fa d'envà.

– El seu pare, que era un carboner de talla, crec que coneixia per l'olor del fum com anava la carbonera; és cert això?

(1) Cada quintar equival a 40 Kg.

(2) Cada arrova són 10 Kg.

— Una carbonera situada al pont de Reus, des de l'altra part del poble coneixia perfectament si el vent li anava a favor. Sabia com anava, com també ho coneixeria jo.

— *El seu pare, diu que també coneixia l'hora que era fixant-se en els estels...*

— Es guiava pels bordons, les cabrilles i el carro. Moltes vegades deia: "Nois, són les dues de la nit; anem a espanar llenya". I, en començar a veure-s'hi ens deia: "Anem a fer un mos".

— *En féreu molts anys, de carboner?*

— Fins que ens en vam anar a fer de pagès al mas de Panxó, si bé de casat encara vaig fer una vintena de carboneres al mas de Forès.

— *Ens havíem deixat de preguntar-li quants dies deu cremar una carbonera?*

— Això depèn del grossa que és. Per exemple, una de 150 quintars, de vuit a deu dies. Una carbonereta de tres o quatre quintars, amb un dia es cou.

— *Bé, Sebastià; ara, canviant un xic de tema, voldriem que ens parlés de la guerra de l'Àfrica. Teníem entès que hi vàreu prendre part...*

— Vaig ingressar de recluta a Pamplona i, als sis mesos, ens enviaren a l'Àfrica, via Cadis. Sortí el vaixell en direcció a Larache on anàvem destinats. Un fort temporal i un llamp féu que anéssim a la deriva i, després de cinc hores, vàrem tornar a Cadis, on vam passar quinze dies reparant el vaixell. Després vam embarcar novament cap al nostre destí, on arribàrem aquesta vegada sense contratemps. Al cap de pocs dies vam marxar cap a Alcazarquivir destinant-se uns 25 homes a cada *blokau*. A mi em va tocar Almanzora, a les ordres d'un sergent de Vilafranca. Allí vàrem quedar assetjats. Els moros ens van tallar totes les comunicacions durant 52 dies, fins que va pujar la columna de Tardir, que va tardar 15 dies des de Larache a la nostra posició. Es deia que hi havia 40.000 moros en armes i nosaltres sols érem 800. Vam entrar en barreja tres o quatre vegades. Joan de l'Adelaida, que era d'Alcover i de la meva esquadra, va veure un dia que un moro em donava un cop de gúmia i ell l'enrestrà amb el matxet. La cicatriu que tinc aquí a les barres és de la ferida que aquell moro em va fer. Anava a tallar-me el cap i el meu company ho impedí tot dient-me: "Ferrando, aquest ja està. Cap a l'altre". Ens portaren altra vegada cap a Larache i, al cap de dos dies, marxàvem cap a Montserà on vam passar tres o quatre mesos. Després ens portaren a Alcira, on vaig complir el final del servei militar, després de tres anys. En aquesta última població vaig trobar-me amb Manel de Patronill. El nom del coronel era D. Antonio García Bravo.

— *D'Alcover en va morir algun, de soldat, a la guerra del 21?*

— De la meva quinta no, però sí que hi morí el Pere Vendrell, de ca la Many.

— *Recorda alguna altra data o fet de quan era allà al Marroc?*

— Sí, al *blokau* hi vàrem anar el 24 de maig del 1924. Primer, cada 15 dies ens portaven menjar. Però en quedar assetjats, el sergent (que en la zona de Melilla li havia passat quelcom de semblant) decidí escurçar la ració al mínim per tal de poder viure. Fent-ho així, sols haguérem de passar tres dies sense menjar res. Però del que estavem més malament era d'aigua. Se'n moriren dos de set. L'aviació ens tirava barres de gel, però, com era una posició tant petita, quasi totes queien fora. Un dia a la nit vàrem demanar al sergent per anar a buscar aigua a una font que hi havia molt a prop. Ell s'hi negà, dient-nos que no podia autoritzar-nos a sortir del *blokau*. Davant la nostra insistència ens ho autoritzà, sota la nostra responsabilitat. Aconseguírem arribar-hi amb dos atuell. Quan tornàvem ens vam enganxar a les *alambrades* i, en sentir els moros el soroll, ens engegaren uns quants trets que van foradar una de les eines. Però l'altra aconseguírem entrar-la i així ens salvàrem de morir de set.

— Els *blokaus* on éreu situats, quines defenses teníen?

— Estaven rodejats de sacs de terra i situats als cims dels serrets amb *alambrades* tot al voltant. Les parets eren de fusta i el sostre de llauna.

— Bé, Sebastià, us donem les gràcies per la vostra interessant col·laboració.

ENTREVISTA RECOLLIDA PER LA
Mª TERESA FIGUERAS i L'ANDREU BARBARÀ

[Faint, mostly illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page]